

constantia idem facit respectu difficultatum, quae ab externis impedimentis proveniunt.

Praedictae virtutes, si versantur *circa pericula mortis*, pertinent ad fortitudinem ut *partes integrales*, quia sine iis fortitudo esse non potest; si vero versantur circa aliquas materias secundarias et minus difficiles, sunt *virtutes annexae* fortitudinis (S. Thom. 2, 2, q. 128, a. 1).

§ 4. TEMPERANTIA.

(Arist., Eth. I. 3, c. 10 sqq. S. Thom. 2, 2, q. 141 sqq. Lessius, De iustitia et iure I. 4.)

146. *Temperantia moderatur concupiscentiam delectationum tactus secundum rectae rationis exigentiam.* Subiectum eiusdem est pars concupiscibilis.

Species temperantiae sunt: *abstinentia* (circa cibum), *sobrietas* (circa potum) *castitas* (circa voluptatem carnis); castitas, quatenus versatur circa delectationes circumstantes principalem delectationem carnis, vocatur *puicitia*.

Partes *integrales* temperantiae sunt: *verecundia*, per quam quis fugit turpitudinem temperantiae contrariam, et *honestas*, per quam quis amat pulchritudinem temperantiae.

Virtutes *annexae* temperantiae sunt: *continentia*, quae facit, ut voluntas non vincatur, licet homo immoderatas concupiscentias patiat; *humilitas*, quae moderatur appetitum propriae excellentiae et efficit, ne homo tendat in magna supra se praeter rectam rationem; *modestia*, quae motus et gestus corporis secundum rationis praescriptum moderatur; *mansuetudo*, quae moderatur appetitum vindictae; *clementia*, quae, in quantum recta ratio id permittit, inclinatur ad puniendum potius citra quam ultra meritum culpae; *studiositas* moderatur naturalem appetitum cognoscendi secundum rectam rationem; *eutrapelia* servat moderamen in iocis et ludis.

Interdum nomen modestiae latius accipitur pro omni virtute, quae moderationem operatur non in delectatione tactus, sed in aliqua alia delectatione, in qua refrenatio generatim difficillima non est. Hoc sensu sub se comprehendit ut species humilitatem, modestiam strictiore sensu, studio-

sitatem, eutrapeliam; immo etiam clementiam (S. Thom. 2, 2, q. 160, a. 2).

Nota: Virtutes *annexae* virtutibus cardinalibus fortitudinis et temperantiae non necessario sunt in eodem subiecto, in quo est ipsa virtus cardinalis. Nam «partes principalibus virtutibus assignantur non secundum convenientiam in subiecto vel in materia, sed secundum convenientiam in modo formali» (S. Thom. 2, 2, q. 161, a. 4 ad 2). Scl. virtutes, quae refrenant impetum affectionum in aliquid delectabile, assignantur ut partes temperantiae, etsi non sint in concupiscibili tamquam in subiecto; pari modo virtutes, quae iuvant in aggrediendo difficultia, ponuntur partes fortitudinis, etsi non sint in irascibili. Sic v. g. *continentia*, quae est virtus annexa temperantiae, est in voluntate (2, 2, q. 155, a. 3). Similiter *humilitas* est in voluntate. Eius enim est refrenare inordinatum appetitum excellentiae. Debet ergo in eadem potentia esse, in qua est superbia. Sed superbia est in voluntate (2, 2, q. 162, a. 3). Praeterea habet humilitas obiectum principale spirituale, quod sensus attingere non possunt.

Dices: Secundum S. Thomam (2, 2, q. 161, a. 4 ad 2) «humilitas est in irascibili sicut in subiecto». *Resp.* cum eodem S. Doctore (2, 2, q. 162, a. 3): «Irascibilis dupliciter intellegi potest: uno modo proprie; et sic est pars appetitus sensitivi; . . . alio modo potest accipi irascibilis largius, scl. ut pertineat etiam ad appetitum intellectivum, cui etiam quandoque attribuitur ira.» . . . Sicut ergo S. Thomas I. c. dicens superbiam esse in irascibili sicut in subiecto nomine irascibilis intellegit voluntatem, prout tendit in ardua, ita etiam dicens humilitatem esse in irascibili intellegendus est de voluntate.

CAPUT V.

DE LEGE NATURALI.

147. Norma honestatis, de qua in capite 3. egimus, mere *theoretica* est, indicans, quaenam sint actiones intrinsece bonae vel malae. Nunc ad normam *practicam* actionum humanarum transimus, quae voluntati necessitatem moralem seu *obligationem* imponit. Haec autem norma est lex et quidem primario lex naturalis.

Agemus 1. de natura et existentia legis naturalis; 2. de eius obligatione; 3. de eius sanctione; 4. de eius proprietatibus; 5. de summo legis naturalis praecepto; 6. de lege a naturali derivata seu de lege positiva.

ARTICULUS I.

DE NATURA ET EXSISTENTIA LEGIS NATURALIS.

§ I. DE LEGE GENERATIM.

(S. Thom. 1, 2, q. 90. Suarez, De leg. 1. 1.)

148. 1. Docente S. Thoma (1, 2, q. 90, a. 1) lex generatim significat *regulam quandam et mensuram actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum vel ab agendo retrahitur.*

Hac generalissima significatione lex etiam ad entia irrationalia extenditur, quo sensu de legibus physicis loquimur. Sed etiam si solis agentibus rationalibus applicatur, latius et strictius sumi potest, prout adhibetur ad quamcumque regulam practicam significandam vel ad solam *regulam actuum humanorum qua talium*, cuius effectus proprius est *obligatio*. Haec lex vocatur moralis sensu proprio, eaque per se negligi non potest, quin homo peccet.

2. Hoc ultimo et maxime proprio sensu lex cum S. Thoma (1. c. a. 4) defini potest: *quaedam ordinatio rationis ad bonum commune et ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.*

Dicitur a) ordinatio *rationis*, i. e. a) aliqua agendi regula *in ratione existens*. Legis enim est, ordinare actiones in finem aliquem, ordinare autem in finem pertinet directive ad rationem, quae de fine et de mediis ad finem iudicat. Praeterea β) lex dicitur esse aliquid rationis, quia debet *rectae rationi conformis* esse. Nam lex est regula actionum moralium quoad earum rectitudinem simpliciter. Atqui talis regula rectitudinis lex esse nequit, nisi ipsa sit recta;

b) *ordinatio* rationis, i. e. regula quaedam, quae *efficaciter* seu cum quadam necessitate in finem moveat, in quantum subditum ad obtemperandum obligat. Hanc efficaciam lex habet a voluntate superioris. Quamvis enim ordinare in finem pertineat ad rationem directive, effective tamen per-

tinet ad voluntatem, quae in finem movet. Per hanc efficaciam lex distinguitur a *consilio*, quod non necessitat, sed solum bono proposito voluntatem allicit;

c) *ad bonum commune*, ut distinguatur lex a praecepto. Lex semper dicit ordinem ad aliquam communitatem, quam in finem ordinat; hic autem finis est bonum commune. Praeterea, cum lex ut regula communitati imponatur et communitas sit stabilis, etiam lex de se *stabilis* est et mortuo legislatore in vigore permanet. Praeceptum vero per mortem mandantis per se exstinguitur;

d) *ab eo, qui curam communitatis habet*; nam ordinare in finem est eius, cuius est finis. Cum ergo lex sit ordinatio communitatis in suum finem (bonum commune), legem condere vel pertinet ad totam communitatem vel ad eum, qui communitatis curam habet (S. Thom. 1, 2, q. 90, a. 3). Communitas, de qua hic sermo, est communitas perfecta vel saltem pars eiusdem;

e) *promulgata*. Lex enim est regula, per quam subditi a superiore in finem moventur. Atqui entia rationalia et libera tali regula in finem moveri convenienter non possunt, nisi iis applicetur et manifestetur. Ergo illa manifestatio seu promulgatio necessario requiritur. Porro, quia lex communitati imponitur, etiam *communitati* promulgari debet.

149. 3. Lex considerari potest *in triplici statu*: a) in mente legislatoris; b) in mente subditorum, quibus promulgata est; c) in signo externo (v. g. scriptura), quo subditis intimatur. Lex in primo statu vocatur lex *active* spectata, in secundo et tertio lex *passive* spectata. Tertius status non ad omnem legem necessarius est, ut patebit ex dicendis de lege naturali. Ad legem secundum statum *complete* sumptam requiritur lex et active et passive spectata, et hoc sensu intellegitur definitio supra data.

Ad legem *active* spectatam seu *ex parte superioris* plures actus requiruntur: a) iudicium, quo cognoscit aliquam regulam communitati rectam esse et convenientem; b) voluntas, qua vult subditos obligare seu ad servandam regulam adstringere; c) actus rationis, quo hanc voluntatem ad subditos ordinat,

et qui vocatur *imperium* (n. 35, 5). In hoc ultimo actu formalissime lex consistere videtur, supponit tamen essentialiter actum voluntatis, a quo totam suam efficaciam habet.

150. 4. A lege morali sensu proprio, quam supra definivimus, probe distinguendae sunt *leges morales improprie dictae*, de quibus in Logica (v. g. in quaestione de testimonio humano) agitur. Leges enim morales sensu proprio sunt dictamina practicae rationis, quibus superior subditis voluntatem suam intimat, et quae non influunt in voluntatem, nisi in quantum sunt cognitae. Leges autem morales improprie dictae (v. g. nemo gratis mendax, nemo libenter fallitur) non sunt nisi quidam agendi modi constantes, qui ex natura voluntatis necessario sequuntur. Propterea neque praecipiunt neque prohibent, nec potest in iis sermo esse de dispensatione. Hinc stricte loquendo pertinent ad leges physicas voluntatis, quae solum morales vocantur propter ordinem, quem habent ad actus liberos.

151. 5. *Dividitur lex* 1) *ratione effectuum*: in praecipientem, prohibentem (vetantem), permittentem, punientem. — *Praecipiens* (affirmativa) vocatur lex, quatenus inducit ad quosdam actus ponendos; *prohibens* (negativa) vero, quatenus inducit ad quosdam actus omittendos. Contra priorem peccatur omissione, contra posteriorum positione actus. Propter differentiam materiae utriusque legis valet axioma: lex affirmativa obligat semper, sed non ad (pro) semper; lex negativa semper et ad semper. *Permittens* dicitur lex non propter solam negationem obligationis respectu rei, quae permissa vocatur, sed propter positivam voluntatem superioris, qua vult, ut hoc vel illud permissum sit. Haec permissio semper obligationem inducit non impediendi eum, cui permissio data est. *Puniens* (poenalis) lex vocatur, quatenus efficit, ut transgressori legis malum physicum infligatur. Lex *mere poenalis* est illa, quae non absolute sub culpa actionem prohibet vel praecipit, sed ad poenam obligat in hypothesi, quod quis legem violasse deprehendatur;

2) *ratione durationis* in legem aeternam et leges temporales seu in tempore latas. Non minus vere tamen lex

aeterna commune omnium legum temporalium exemplar ac principium vocatur;

3) *ratione auctoris* immediati in legem *divinam* et *humanam*; *ratione fundamenti* et modi promulgationis in *naturalem* et *positivam*. Lex positiva subdividitur in divinam et humanam et haec posterior in ecclesiasticam et civilem.

Nobis hic imprimis de lege naturali agendum. Prius tamen de eius principio, scilicet de lege aeterna, quaedam praemittenda sunt.

§ 2. DE LEGE AETERNA.

THESIS XXII.

152. Exsistit in Deo lex aeterna.

(S. Thom. I, 2, q. 91, a. 1 et q. 93. Suarez, De leg. I, 2, c. 1—4.)

Prob. et explic. «Nihil est aliud», inquit S. Thomas (I, 2, q. 91, a. 1), «lex quam dictamen practicae rationis in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam. Manifestum est autem, supposito quod mundus divina providentia regatur, quod tota communitas universi gubernatur ratione divina. Et ideo ipsa ratio gubernationis rerum in Deo, sicut in principe universitatis exsistens, legis habet rationem. Et quia divina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet aeternum conceptum, inde est, quod huiusmodi legem oportet dicere aeternam». Haec eadem lex alibi (I, 2, q. 93, a. 1) a S. Doctore vocatur: «ratio divinae sapientiae, secundum quod est directiva omnium actuum et motionum» (in debitum finem).

153. In hac latissima significatione lex aeterna omnes omnino motus, etiam entium irrationalium, in finem debitum dirigit. Proprie tamen ratio divinae sapientiae dicitur lex, quatenus refertur ad directionem entium rationalium et obligationem imponit. Hoc strictiore sensu ad mentem S. Augustini (Contra Faust. I, 22, c. 27) lex aeterna recte definitur: *ratio et voluntas divina ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans*. Consistit ergo in dictamine practico mentis divinae, quo Deus ab externo ad creaturas racionales ordinat

suam voluntatem, ut ordinem naturalem servent. Quis sit ille ordo naturalis, patet ex thesi XII.

Existere in Deo eiusmodi legem aeternam respectu entium rationalium manifestum est, et quidem a fortiori ex ratione, quam modo ex *S. Thoma* retulimus. Si enim Deus sua providentia res omnes dirigit, multo magis entia rationalia. Ratio autem huius gubernationis in mente divina ab aeterno existens est lex aeterna iubens et vetans. Creaturae enim rationales non possunt accommodatae ad suam naturam a Deo dirigi nisi per legem.

Distinguitur *lex aeterna a providentia divina*. Nam lex aeterna est ratio divina, in quantum statuit regulas universales pro mundi regimine; providentia vero secundum has regulas de singulis in particulari disponit et quodammodo legem exsequitur.

154. *Schol.* Ex lege aeterna omnia in hoc mundo admirabilem lucem accipiunt. Quod in ordine physico lex attractionis vel gravitationis universalis, idem in toto universo est lex aeterna, per quam omnia, quae a Deo exeunt, inter se conspirant et maxima unitate et harmonia ad suum principium reducuntur. Materialistae numquam poterunt mirabilem ordinem, unitatem, solidaritatem, si ita loqui fas est, omnium rerum in hoc mundo explicare. Pantheistae vicissim, nimis hanc unitatem et solidaritatem urgentes, in contrarium errorem incidunt et rerum multitudinem et varietatem ac proinde etiam ordinem negant, qui est plurium dispositio secundum aliquam unitatem. Philosophia vero sana, praesertim lumine revelationis adiuta, per legem aeternam unitatem harmonicam rerum multitudine et varietate distinctarum modo facillimo, simplicissimo et qui intellectui undequaque satisfaciatur, explicat.

155. *Obi. 1.* Promulgatio est de ratione legis. *Atqui* ab aeterno nulla fuit promulgatio. *Ergo* neque lex.

Resp. *Dist. mai.*: Promulgatio est de ratione legis passive spectatae, *conc.*, active spectatae, *subdist.*: promulgatio causaliter sumpta, *conc.*, effective seu terminative sumpta, *nego* (n. 149). *Contradist. min. et cons.*

Obi. 2. Soli actus interiores intellectus et voluntatis in legislatore humano nondum constituunt legem. *Ergo* a pari idem dicendum de Deo.

Resp. Conc. antec. Nego cons. et paritatem. Legislator enim humanus potest mutare mentem suam et ideo, quamdiu voluntatem subditis non manifestavit, haec non censetur efficax et definitiva, sed merum propositum condendi legem. At vero Deus ab aeterno legem ita efficaciter et peremptorie apud se statuit, ut absque sui mutatione subditis in tempore innotuerit eosque obligare inceperit. Est ergo in Deo etiam promulgatio non quidem effective, sed *causaliter* spectata ab aeterno, ita ut Deus ex parte sua ab aeterno omnia posuerit, quae requiruntur, ut in tempore obligatio in creaturis oriatur; legislator autem humanus, qui solum in mente legem statuit, ex sua parte nondum omnia ad legem necessaria posuit.

Obi. 3. Ab aeterno non erat in Deo dominium et iurisdictio. *Atqui* lex est actus iurisdictionis. *Ergo* ab aeterno non erat lex.

Resp. Conc. mai. Dist. min.: Lex passive spectata seu in statu externo est actus iurisdictionis, *conc.*, lex mere active spectata in mente legislatoris, *nego. Nego cons.* Actus domini et iurisdictionis sunt actus transeuntes; sed lex aeterna active spectata est actus Dei *immanens* et aeternus.

§ 3. DE LEGIS NATURALIS NOTIONE ET EXSISTENTIA.

(*S. Thom.* 1, 2, q. 91, a. 2 et q. 94. *Suarez*, De leg. 1, 2, c. 5 sqq. *Ferretti*, Institut. philos. mor. I, n. 100 sqq.)

156. Lex naturalis a *S. Thoma* (1, 2, q. 91, a. 2) definitur: «*participatio legis aeternae in rationali creatura*». Ipsa ergo lex, quae in Deo existens vocatur lex aeterna strictiore sensu (n. 153), dicitur lex naturalis, quatenus est in creatura rationali, cui imponitur. Consistit autem haec lex in iudiciis practicis, quibus cognoscimus nos ad bonum faciendum et malum vitandum teneri seu adstringi. Hinc *S. Thomas* ait: Haec lex naturalis est «*lumen intellectus (a natura) insitum nobis a Deo, per quod cognoscimus, quid agendum et quid vitandum*. Hoc lumen et hanc legem dedit Deus homini in creatione» (Opusc. 3, In duo praecepta caritatis).

Immo legi naturali *essentiale* est, ut sit legis aeternae manifestatio ab ipsa *hominis existentia inseparabilis* eiusdemque *naturalis inclinatio* divinitus impressa in suos proprios actus.

THESIS XXIII.

157. Homo per veram legem naturalem participat legem aeternam.

Prob. 1. Ex divina sapientia. Supposita creatione Deus, infinite sanctus et sapiens, debet necessario, sicut omnes creaturas generatim, ita speciatim creaturas racionales secundum legem aeternam in finem ultimum (gloriam Dei) efficaciter ordinare. *Atqui* eiusmodi conveniens et efficax ordinatio hominis fieri nequit nisi per legem naturalem. *Ergo* existit in homine lex naturalis.

Prob. min. Haec ordinatio fieri nequit nisi *lege*. Nam aliud vinculum ordinis quam lex homini libertate praedito congruere non potest. Praeterea haec lex primario et primitus debet esse *naturalis*, i. e. per modum naturae lata et homini naturaliter innotescens. Id enim exigunt: a) *analogia* omnium aliarum rerum creaturarum, quae omnes a Deo per ipsam naturam in finem ordinantur. «Natura enim nihil est aliud quam ratio cuiusdam artis, scl. divinae, indita rebus, qua ipsae res moventur ad finem determinatum» (n. 70); b) *finis* legis, qui totus naturalis est ideoque requirit eiusdem ordinis media, quibus attingatur.

Prob. 2. Ex interna hominis experientia. Lex naturalis est lumen intellectus naturaliter insitum nobis, quo cognoscimus nos a Deo ad bonum faciendum et malum vitandum adstringi. *Atqui* teste experientia tale lumen in nobis est. *Ergo* teste experientia in nobis est lex naturalis.

Prob. min. Experientia teste cum eadem evidentia, qua nonnulla necessario iudicamus moraliter bona, alia vero mala, invincibiliter apprehendimus actiones malas omnes eo ipso esse *illicitas* (prohibitae), *ex bonis vero nonnullas* ad integritatem recti ordinis esse necessarias et ideo *praeceptas*; sentimus ergo nos de facto per ipsam naturam *imperative adstringi ad illas omittendas, has vero ponendas*. Quam auctoritatem si sequimur, animi pacem, si contemnimus, conscientiae stimulos experimur. Hanc auctoritatem esse ipsum auctorem naturae demonstrat modus, quo in uniuscuiusque conscientia obligandi auctoritas sese prodit. Nam etiam invitos nos

huic auctoritati subiectos sentimus, eamque reveremur tamquam maiestatem a nobis distinctam superiorem, universalis ordinis custodem sanctissimum. Laeso vero a nobis hoc ordine illam ipsam laesam et interna conscientiae voce quasi minitantem vindicem timemus. Neque publica solum, sed vel maxime recondita crimina hic timor comitatur, etiamsi nullus iudex humanus timendus sit.

Prob. 3. Ex communi hominum persuasionem. Omnium populorum et temporum monumenta historica testantur legem naturalem ubique et semper fuisse cognitam et agnitam tamquam legem divinam. Apud omnes fere gentes invenimus studium placandi numen post patrata crimina, ubique etiam dii tamquam remuneratores bonorum et malorum vindices colebantur. Praeclare prae ceteris *Cicero* legis naturalis universalitatem eiusdemque divinam indolem multis in locis declaravit: *Fragin.* De republ. l. 3 (apud *Lanctant.*, *Divin. institut.* l. 6, c. 8); *De legib.* l. 1, c. 12 et c. 14—16; l. 2, c. 4; *Pro Milone* c. 4; *Philipp.* XI, c. 12, n. 28. (Cf. *Meyer*, *Institut. iur. nat.* I, n. 251. *Ferretti* l. c. I, n. 101. *Moralphil.* I 342 349 sqq.)

Obi. 1. Repugnat naturae hominis, quod libertatem tollit. *Atqui* lex tollit libertatem. *Ergo* . . .

Resp. Dist. mai.: Quod tollit libertatem physicam, *conc.*, moralem, *nego.* *Contradist. min. et nego cons.* Lex tollit non *τὸ* posse, sed *τὸ* licere.

Obi. 2. Lex naturalis, si existeret, esset inseparabilis a natura. *Atqui* nulla lex est a natura hominis inseparabilis, ut patet ex infantibus et perpetuo amentibus. *Ergo* lex naturalis non existit.

Resp. Dist. mai.: Esset inseparabilis saltem in actu primo remoto, *conc.*, in actu primo proximo et in actu secundo, *nego.* *Contradist. min.* Lex naturalis in *actu secundo* est actuale iudicium, v. g. malum esse vitandum, non esse occidendum. In *actu primo* autem est aptitudo et inclinatio ad talia iudicia sibi efformanda, quae iterum potest esse duplex: vel proxima vel remota. *Proxima* est aptitudo et inclinatio ad ita iudicandum per habitus iam acquisitos; *remota* vero nihil aliud est quam intellectus ipse, qui natura sua inclinatur ad talia iudicia practica sibi efformanda et solum per causas extrinsecas accidentales impeditus ad ea non pervenit. Lex hoc ultimo sensu spectata est inseparabilis a natura

atque etiam in infantibus et amentibus reperitur. Est enim lex naturalis non tam lex individui quam lex ipsius naturae rationalis, quae quasi proprietas quaedam ad eius integritatem pertinet. Cum ergo infantes et amentes propter suam naturam rationalem subsint legi naturali, iam ex hac sola ratione non licet eos provocare ad actiones, quae etiam sine advertentia factae retinent totam suam obiectivam turpitudinem, propter quam prohibentur, v. g. ad fornicationem vel blasphemiam. (Cf. *de Lugo*, De poenitent. disp. 16, n. 206 sqq.)

Obi. 3. Deus in actionibus ad extra est liberrimus. Ergo potuit non ferre legem naturalem.

Resp. *Dist. antec.*: Est liberrimus in creando, *conc.*, supposita voluntate creandi hominem fuit liber in lege eidem non imponenda, *nego.* Quamvis in Deo non detur necessitas absoluta ad extra, tamen datur necessitas hypothetica, quatenus supposita una voluntate necessitari potest ad aliam (*S. Thom.*, C. gent. l. 1, c. 83). Haec porro necessitas hypothetica in Deo non provenit ex aliqua lege, sed ex ipsius infinita perfectione. Si vult ad extra agere, non potest non sapienter et sancte agere.

ARTICULUS II.

DE PRINCIPIO OBLIGATIONIS LEGIS NATURALIS.

(*Tongiorgi*, Philos. moral. n. 191. *Meyer*, Institut. iur. nat. I, n. 256. *Schiffini*, Disputat. philos. moral. n. 139 sqq.)

158. Legis effectus formalis est *obligatio*. Obligatio autem a ligando dicta ideam cuiusdam ligaminis per legem impositi exhibet. Et quoniam legem naturalem legem divinam esse probavimus, liquet eiusdem obligationem a Deo derivari. Ut tamen haec veritas gravissima magis pateat et obligationis natura accuratius declaretur, sequentem thesim statuimus.

THESIS XXIV.

159. Obligatio legis naturalis nec 1. ex dictamine rationis practicae autonomae, nec 2. ex convenientia vel disconvenientia actionis cum natura hominis rationali, nec 3. ex essentiali rerum ordine ultimatim repeti potest, sed immediate oritur ex voluntate Dei.

St. Q. Thesis continet quattuor partes: in tribus prioribus reicimus falsas quorundam opiniones, in quarta veram stabilimus sententiam.

1. *Kantius* admittit quidem nobiscum existentiam legis naturalis, eam tamen esse participationem legis alicuius altioris negat. Secundum ipsum lex naturalis consistit in *dictamine rationis practicae mere formali et absoluti valoris*. Rationem practicam vocat autonomam seu nomotheticam, eiusque dignitatem in eo constituit, quod nulla alia lege tenetur, nisi quam ipsa sibi imposuerit. Hanc porro legem *eo ipso*, quod a ratione procedat, absoluta veneratione dignam esse pronuntiat. Absolutam autem formam, qua haec lex a ratione practica fertur, vocat *imperativum categoricum* (imperativum morale), quem opponit imperativo hypothetico, qui non sicut imperativus categoricus circa ipsum *finem* essentialem rationis, se circa media ad illum versatur. (Cf. supra n. 87.)

2. *Vasquez* docuit (in 1, 2, disp. 150, c. 3) legem naturalem consistere in ipsa natura rationali secundum se, quatenus habet talem essentiam, ut ei aliquae actiones necessario conveniant, aliae disconveniant.

3. *Alii* (*Gerdil?*) censuerunt obligationem enasci ex essentiali rerum ordine, quatenus actiones, quae secundum rectum ordinem fiunt, cum perfectione propria hominis necessariam connexionem habent; haec autem conexio obligationem constituit.

160. PARS I. Contra Kantium.

Prob. Illa doctrina admitti nequit, quae 1. vero conceptui et fini obligationis moralis repugnat, 2. nititur falso fundamento, 3. apertas contradictiones involvit, 4. logice ducit aut ad fatalismum aut ad pantheismum. *Atqui* haec omnia iure asseruntur de autonomia rationis Kantiana. *Ergo* . . .

Prob. min. per partes.

Ad 1. *Obligatio moralis*, cui creatura rationalis subicitur, concipi debet ut *ligamen*, cuius *finis sit recta ordinatio creaturae rationalis*, id quod *Kantius* non negat. *Atqui* recte ordinare creaturam rationalem ultimatim est rationis et voluntatis increatae, i. e. eius, quae non ipsamet indiget ordinari, sed quae, ut dedit singulis existentiam, ita singulis praefigit finem, et secundum hunc finem singula disponit et ordinat.